

Paulina Stępniewska

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID 0000-0003-2878-7370

Jarosław Jarząbek,
*Militaryzacja subregionu Zatoki
Perskiej w perspektywie teorii
regionalnych kompleksów
bezpieczeństwa*

[Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego,
Warszawa 2019, ss. 234].

Autorem monografii *Militaryzacja subregionu Zatoki Perskiej w perspektywie teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa* jest Jarosław Jarząbek – doktor nauk humanistycznych, który w swojej karierze naukowej skupia się na analizie polityki bezpieczeństwa, przede wszystkim systemów politycznych i sił zbrojnych regionu Bliskiego Wschodu, stosunków międzynarodowych w regionie oraz uwarunkowań konfliktu bliskowschodniego.

Jak zaznaczono we wstępie do recenzowanej publikacji, autor z dwóch nadrzędnych powodów podjął temat militaryzacji subregionu Bliskiego Wschodu. Po pierwsze, omawiany region wymyka się światowym trendom w obszarze sekurytyzacji, które wykazują istotne ograniczenia państwowych wydatków wojskowych oraz liczebności armii. W przypadku Zatoki Perskiej tendencja jest odwrotna, a skala zjawiska znacząca, czego nie można wytłumaczyć jedynie wzrostem poziomu napięć na Bliskim Wschodzie. Po drugie, region stał się niezwykle ważny w dynamice i utrzymaniu współczesnego ładu tak regionalnego, jak i globalnego.

Problem badawczy zdefiniowany przez autora koncentruje się wokół zjawiska militaryzacji regionu Zatoki Perskiej. Doktor Jarząbek przyjął szeroką definicję tego pojęcia jako procesu rozbudowy potencjału militarnego państwa, poprzez który społeczeństwo organizuje się, aby być lepiej przygotowane do prowadzenia działań zbrojnych i stosowania przemocy.

Nowatorska pod względem naukowym jest przyjęta hipoteza badawcza, która zakłada interesujące trzyskładnikowe wyjaśnienie skali procesu zbrojenia w regionie. Obejmuje ono, po pierwsze, konfliktogenny charakter relacji państw regionu oraz obiektywnie wysokie ryzyko występowania zagrożeń bezpieczeństwa państwowego, regionalnego oraz globalnego. Po drugie, subiektywną ocenę tych zagrożeń dokonywaną przez poszczególnych aktorów subsystemu, wpływającą niewątpliwie na stopień sekurytyzacji poszczególnych państw, często niewspółmierny do rzeczywistych napięć. Po trzecie, czasowość w dostępie do zasobów finansowych i ludzkich oraz kanałów zakupu wyposażenia wojskowego. Tym samym hipoteza badawcza zakłada, że państwa Zatoki Perskiej uczestniczą w wyścigu zbrojeń zarówno z obiektywnej konieczności, jak i z powodu indywidualnej percepcji zagrożeń zewnętrznych oraz samej możliwości, by zwiększać swój potencjał militarny. Autor stara się odpowiedzieć na szereg pytań badawczych, z których niezwykle wartościowe są trzy poniżej przytoczone:

Jaki wpływ na militaryzację subregionu mają interakcje na poziomie globalnym, ze szczególnym uwzględnieniem roli Stanów Zjednoczonych?

Jak istotną rolę w militaryzacji regionu ma czynnik ekonomiczny i czy wpływa on na odejście państw od klasycznego dylematu bezpieczeństwa?

Czy istnieje współzależność pomiędzy wzrostem dochodów z eksportu surowców energetycznych a wysokością wydatków wojskowych państw Zatoki?

Odpowiedzi na te i inne pytania badawcze autor udziela w czterech rozdziałach i zakończeniu, stanowiącym zsyntetyzowane wnioski, wynikające z omówionych wcześniej analiz wykorzystując w tym celu narzędzia badawcze teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa.

Pierwszy rozdział książki w całości został poświęcony teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa (TRKB), będącej częścią tzw. szkoły kopenhaskiej w badaniach nad bezpieczeństwem. Co istotne, autor zaproponował modyfikacje klasycznego rozumienia TRKB, które zwiększają adekwatność i efektywność badawczą na potrzeby prowadzonych analiz. Elementami, które w świetle zachodzących procesów globalizacji oraz regionalizacji, determinują konieczność korekty TRKB są: zmienna równowaga sił, przesunięcie granic regionów, zmieniające się wzorce przyjaźni i wrogości oraz nowe rodzaje zagrożeń regionalnych i globalnych. W tej części pracy autor również kompleksowo scharakteryzował system polityczny Bliskiego Wschodu z perspektywy teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru subregionu Zatoki Perskiej i występujących tam współzależności między elementami, relacjami czy środowiskiem zewnętrznym.

Drugi rozdział poświęcony został analizie wymiernych danych dotyczących wydatków wojskowych państw Zatoki Perskiej. Wysokość wydatków wojskowych uznawana jest za niezmiernie istotny wskaźnik potencjału militarnego państw, priorytetu bezpieczeństwa w polityce państwowej oraz skali bieżących zagrożeń zewnętrznych w systemie. Dokładna interpretacja danych uwidoczniała powtarzalny schemat

we wszystkich statystykach państw regionu. Poziom wydatków zaczął stopniowo rosnąć dopiero w drugiej połowie lat 70. XX wieku, zaś od lat 80. można ocenić go jako znaczący. Trend wzrostowy utrzymuje się do dnia dzisiejszego. Generalizując, wzrosty i spadki wydatków na zbrojenie państw regionu zależą od bieżącej sytuacji politycznej i bezpieczeństwa regionalnego, choć nie są jedynymi czynnikami. Inne determinanty zostały omówione w dalszej części rozdziału, przede wszystkim uwarunkowania ekonomiczne regionu i poszczególnych państw Zatoki Perskiej. Rozdział zamyka ocena uwarunkowań rozbudowy arsenału militarnego państw subregionu. Na bariery natury instytucjonalnej składają się sankcje i inne ograniczenia handlu bronią nakładane przez organizacje międzynarodowe oraz partnerów indywidualnych czy inne państwa. Istotnymi ograniczeniami w praktyce są zwłaszcza trudności z obsługą i użytkowaniem zakupionego sprzętu, korupcja w wojsku oraz marnotrawstwo środków.

Jarosław Jarząbek w kolejnym rozdziale omówił i poddał analitycznej interpretacji potencjał militarny poszczególnych państw subregionu Zatoki Perskiej; uczynił to za pomocą ujednoczonego schematu, na który składają się tak elementy wymierne, jak i te niewymierne, trudne do przełożenia na obiektywne dane. Do pierwszej grupy czynników należą przede wszystkim: struktura i zadania sił zbrojnych, ich liczebność i uzbrojenie, dostęp do broni masowego rażenia, elementy wsparcia pola walki, posiadanie środków i technologii rozpoznania, komunikacji, zdobywania informacji i wiele innych. Do grupy elementów niewymiernych należą: zdolności dowódcze kadry oficerskiej, wykształcenie i umiejętności taktyczne żołnierzy, innowacyjność, elastyczność i zdolność do efektywnego użycia siły. Trzecia grupa czynników – tym razem zewnętrznych – obejmuje te, które mają wpływ na potencjał militarny państw; są to przede wszystkim: zewnętrzne gwarancje i sojusze wojskowe, pomoc wojskowa w postaci szkoleń, dostaw sprzętu, doradztwa specjalistycznego, współpracy wojskowej, transferu technologii, dostęp do usług i korzystanie z pomocy aktorów niepaństwowych, takich jak prywatne firmy wojskowe i doradcze, grupy najemników czy nieformalne grupy zbrojne. Autor poddał analizie potencjał militarny wszystkich państw subregionu Zatoki Perskiej: Arabii Saudyjskiej, Bahrajnu, Iraku, Iranu, Jemenu, Kataru, Kuwejtu, Omanu oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich (ZEA). Wartościowym wnioskiem z powyższych analiz, jest fakt, że wymierne dane stanu uzbrojenia państwa nie oddają rzeczywistego potencjału militarnego. Faktyczny potencjał militarny państw Zatoki jest w znacznej mierze determinowany przez czynniki niewymierne oraz przez wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa poszczególnych aktorów.

Czwarty i ostatni rozdział poświęcony został analizie dynamiki bezpieczeństwa w subregionie Zatoki Perskiej jako determinanty militaryzacji. Autor zastosował cztery perspektywy analizy sugerowane w teorii regionalnych kompleksów bezpieczeństwa: globalnego, międzyregionalnego, regionalnego i państwowego. Uwzględnione zostały nowe typy zagrożeń, przede wszystkim o charakterze ekonomicznym oraz wzrost zagrożeń niezwiązanych terytorialnie, takich jak terroryzm, przestępczość zorganizowana i cyberprzestępczość. Istotny dla badań okazał się rozwój nowych technologii wojskowych, który ułatwia zaangażowanie się w działania zbrojne. Ponadto, szczegółowo omówiona została zmiana wzorców przyjaźni i wrogości oraz układu sił w regionie, zarówno w odniesieniu do pozycji mocarstw regionalnych, jak i wpływu aktorów zewnętrznych. Na koniec, przeanalizowana została rola aktorów

niepaństwowych, zwłaszcza wielkich korporacji oraz prywatnych firm sektora bezpieczeństwa i ich wpływ na siły zbrojne państw subregionu.

Przeprowadzona w trzech etapach weryfikacja przyjętej hipotezy potwierdziła, że przyczyny militaryzacji regionu są złożone, jednak ograniczają się do uwarunkowań o charakterze obiektywnym, subiektywnym oraz ekonomicznym. Autor udowodnił, że omawiany region od wieków do dnia dzisiejszego dotyka szereg konfliktów i napięć regionalnych, które często przeradzały się w otwarte konflikty zbrojne. Co znamienne, wpływ na wzrost militaryzacji mają paradoksalnie również relacje na poziomie globalnym, które determinowane są przede wszystkim przez polityczną i militarną działalność Stanów Zjednoczonych. Ponadto, zagrożeniem są bez wątpienia problemy wewnętrzne poszczególnych państw Zatoki, regularnie wzmacniane przez ingerencję z poziomu regionalnego lub globalnego. Siły militarne, co warto tu podkreślić, w dużej mierze pełnią funkcje obronną poszczególnych reżimów politycznych przed wrogami wewnętrznymi. Na poziomie państwowym realna okazuje się też groźba dla bezpieczeństwa ze strony aktorów pozapaństwowych, zwłaszcza grup terrorystycznych, napięć społecznych, konfliktów religijnych i etnicznych czy słabości struktur państwowych.

Postrzeżenie zagrożeń przez elementy systemu subregionu Zatoki Perskiej w wielu przypadkach można ocenić jako nieproporcjonalne w stosunku do skali i charakteru tych ryzyk. Autor wskazuje na dwa zjawiska mobilizujące państwa do ciągłego wyścigu zbrojeń. Po pierwsze, obserwujemy silną sekurytyzację zagrożeń ze strony Iranu, wpływającą głównie na trzy państwa – Arabię Saudyjską, ZEA oraz Bahrajn. Po drugie, region wykazuje skłonności do eksternalizacji problemów wewnętrznych, czyli intensywnego i nadmiernego sekurytyzowania sporów i konfliktów zewnętrznych w celu odwrócenia uwagi od trudnych do rozwiązania problemów państwowych.

W ramach trzeciego etapu weryfikacji, autor przedstawił dowody na duże znaczenie czynnika ekonomicznego w zrozumieniu skali wyścigu zbrojeń subregionu, niespełniające założeń klasycznego schematu dylematu bezpieczeństwa. Analiza zaprezentowanych danych pozwala zaobserwować silną zależność między wzrostem dochodów z eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego a wysokością wydatków wojskowych poszczególnych państw. W okresach wysokich dochodów budżetowych, państwa zwiększają bowiem swoje wydatki na zbrojenie, nawet ponad poziom uzasadniony racjonalną oceną sytuacji regionalnej.

Podsumowując, recenzowane opracowanie można uznać za wartościowy wkład w polską debatę naukową nad aktualnym stanem bezpieczeństwa regionu Bliskiego Wschodu. Monografia Jarosława Jarzębka jest dziełem wartościowym, o dużych walorach poznawczych, co pozwala uznać, że spotka się z dużym zainteresowaniem naukowców, studentów politologii i stosunków międzynarodowych, jak również obserwatorów i komentatorów spraw międzynarodowych.